

Maria Sołtysiak

Dział Muzealnictwa

Ochrona Zabytków 55/1 (216), 61-64

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

DZIAŁ MUZEALNICTWA

Od początku istnienia Ośrodka Dokumentacji Zabytków funkcjonuje w nim Dział Muzealnictwa, który został powołany do zbierania, gromadzenia i opracowywania informacji dotyczących całokształtu zagadnień muzealnictwa polskiego, a także w mniejszym stopniu obcego.

Pierwsze lata pracy tak wspomina długoletnia szefowa Działu Muzealnictwa, Beata Pawłowska-Wilde: „Odkąd pamiętam, Ośrodek Dokumentacji Zabytków mieścił się w prawym skrzydle Palacu Prymasowskiego. Pierwszy pokój zajmowała p. Maria Decko, w jednej osobie groźna główna księgową i personalną. Dalej mieścił się gabinet dyrektora — prof. dr. Kazimierza Malinowskiego, urządzone stylowymi mebelkami, z obrazami wypożyczonymi z Muzeum Narodowego w Warszawie. To właśnie dzięki Profesorowi w 1963 r. rozpoczęłam pracę w ODZ. Sprawa przypadku. Dyrektor, który jednocześnie prowadził Katedrę Muzealnictwa na Wydziale Sztuk Pięknych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, przejrzał tytuły prac magisterskich. Zainteresował się tematem «Początki muzealnictwa w Polsce», którego autorką byłam właśnie ja. Stąd niespodziewanie, nawet dla siebie samej, zostałam zatrudniona w ODZ na pracach zleconych (nie było wolnego etatu), jako asystentka—sekretarka profesora—dyrektora.

Następny pokój zajmowała wicedyrektor p. Maria Charytańska, której domenę stanowiła ewidencja zabytków ruchomych i nieruchomych. Bezpośrednio podlegali Jej «chłopcy», czyli Przemek Maliszewski i Bolek Bielawski.

Szefowa odznaczała się niezwykle silną osobowością — z za grubych szkielec rzucała groźne spojrzenia i wydawała polecenia, od których praktycznie nie było odwołania. Pamiętam, że załoga najbardziej bała się poniedziałków. Tego zazwyczaj dnia, po spędzonej samotnie niedzieli, pani dyrektor przychodziła pełna nowych pomysłów i projektów, zarówno w odniesieniu do «firmy», jak i «personelu». W 1970 r. dzięki Jej niezwyklej energii i staraniom została odbudowana staromiejska kamieniczka przy ul. Brzozowej 35, która przez długie lata była siedzibą ODZ.

Na Senatorskiej mieściła się także Redakcja «Ochrony Zabytków», w której prym wodziła Basia Lenard, jej długoletni, znakomity sekretarz. W «OZ» pracowali także Lech Krzyżanowski, szef Działu Zabytków Ruchomych i Michał Gradowski.

Długi korytarz zamykała biblioteka — mój, a następnie i Działu Muzealnictwa aż do roku 1970 ażył. Tutaj niepodzielnie, za półkami, przy wielkim biurku zarzuconym książkami, panował Staś Hiż, ośrodkowy fraszkopisarz, wysoki, postawny, czarujący, kiedy miał ku temu nastrój, uwodzicielski wówczas, gdy umawiał się na brydża z interesującymi historyczkami sztuki. Jego hobby było rozwiązywanie krzyżówek. Bibliotekę

Staś traktował jak swój dom. Stąd też telefonicznie sterował wychowaniem swoich trojga podrastających dzieci. Nie stanowił jednak w tym przypadku wyjątku wśród kolegów.

Nie wiem, czy był to przypadek, czy też Jego wybór, w każdym razie personel Stasia stanowiły przemienne dwie filigranowe panie: Zosia Wiśniewska i Marysia Laskowska, w kilka lat później pracująca razem ze mną w Dziale Muzealnictwa. Obie odznaczały się tzw. mocnymi charakterami i pewną dozą czupurności. Trudno jednoznacznie osądzić, kto nad kim miał przewagę — szef czy personel. Miejsce przy długim stole dzieliłam z licznymi czytelnikami i starszą, tak wówczas przynajmniej mi się wydawało, zawsze zadbaną i nieco fukającą p. Stasią Pożaryską. Jej zadaniem było przepisywanie na maszynie tekstów Profesora.

W styczniu 1966 r. awansowałam: otrzymałam etat i stanowisko kierownika Działu Muzealnictwa i... własne biurko wciśnięte pod okratowane okno. Opracowałam i rozsyłałam do muzeów ankietę do Kartoteki Ewidencji Muzeów PRL. W specjalnie wydrukowanych teczkach umieszczano zebrane materiały. Miało to zapewnić zarówno właściwe przechowywanie, jak i odzukiwanie dossier poszczególnych placówek muzealnych.

Po odejściu w 1966 r. prof. K. Malinowskiego do Muzeum Narodowego w Poznaniu, do moich obowiązków należało także usystematyzowanie części zebranej już bibliografii muzealnictwa polskiego i obcego, a także jej kontynuacja. Pomocne były mi w tym zakresie m.in. panie Janina Paszkiewicz, Urszula Popłonek, a także inne osoby znające języki obce. Poruczono mi także zadanie uporządkowania bibliografii do zabytków architektury w Polsce. Później, już na ul. Brzozowej, pod kierunkiem i przy udziale prof. dr. Andrzeja Ryszkiewicza powstał zrab bibliografii polskich kolekcjonerów. Po pewnym czasie jednak, ze względu na trudności finansowe, upadła niestety moja współpraca z Profesorem, którą bardzo ceniłam.

W latach 60. została zainicjowana przez ODZ seria wydawnicza Biblioteki Muzealnictwa i Ochrony Zabytków powielana w drukarni COPIA. Powierzono mi opracowanie materiałów z I Konferencji Muzeów Morskich i Rzecznych. Korektę otrzymałam... na blachach. Były nie tylko ciężkie, ale trzeba było uważać manipulując nimi, aby nie poranić palców o ich ostre krawędzie. To taka ciekawostka, jak to kiedyś bywało...!

W styczniu 1970 r. rozpoczęła się przeprowadzka ODZ na ul. Brzozową. Dział Muzealnictwa miał przydzielony niewielki pokój na poddaszu z romantycznymi skosami i okienkiem wychodzącym na kamieniczkę vis-à-vis.

W tym także roku, ku mojemu zadowoleniu, etat w dziale otrzymała Marysia Laskowska. Opublikowałyśmy «Bibliografię wydawnictw muzeów w Polsce za

lata 1945–1972». Była to trudna i mozolna praca. Nie łatwo było zdobyć informacje na temat publikacji wydanych tuż po wojnie. Niestety wkrótce Marysia wyjechała z Warszawy.

W początkowym okresie tzw. górka lub inaczej la-tarnia na Brzozowej przewidziana była na uroczystości i zebrania. Tutaj świętowany był dzień kobiet, imieni-ny. Warto może tu wspomnieć o ówczesnym obyczaju przeniesionym z Pałacu Prymasowskiego. Otóż zamiast prezentów solenizant był zapraszany przez zespół na kawę i ciastka. Wyjątek stanowił Przemek Maliszewski — przed nim na talerzyku leżały słone przysmaki.

Na «górcę» oprócz tych miłych chwil bywały i inne, stresujące. Na początku roku kierownicy działów byli zobowiązani do składania sprawozdań z działalności merytorycznej i finansowej. Odbywało się to przy udziale dyrektor M. Charytańskiej i kolegów, którzy także mieli prawo do zadawania pytań, niekiedy bardzo kłopotliwych. Po pewnym czasie powiększyła się liczba pracowników i to pomieszczenie zostało «zasiedlone».

Moje obowiązki dzieliłam z dwiema paniami: Jadzią Maisner–Nieduszyńską i Marysią Sołtysiak. Te dwie diametralnie różne osobowości łączyła wspólna cecha: wdzięk i szatki pełne kokieterii i fantazji.

Wąski, obudowany szafami korytarzyk łączył nas z Działem Archiwum. Szefową jego była do chwili objęcia funkcji dyrektora ODZ — Basia Lenard, bezkompromisowa, prawa, wymagająca wiele od siebie i innych. Tutaj także pracował zaprzyjaźniony z nami Leszek Kwiatkowski. W czasie wspólnych śniadań, uśmiechając się nieco zjadliwie, rzucił spod sumiastego, pło-wego wąsa krytyczne uwagi pod naszym adresem.

Kwalifikacje zawodowe uzupełniałam w czasie wyjazdów stypendialnych do Włoch, a przede wszystkim Francji. Kilka miesięcy pracowałam w Centre de Documentation de Muséeologie UNESCO–ICOM w Paryżu, gdzie poznawałam zasady międzynarodowej klasyfikacji bibliografii muzealnictwa i dokumentacji muzeów. Otrzymałam zaproszenie do Pragi na konferencję poświęconą międzynarodowej bibliografii muzealnictwa i na Węgry do Veszprem, gdzie dyskutowany był «Słownik terminologii muzeologicznej», a także do Aten.

Wiosną 1996 r. podjęłam decyzję o przejściu na emeryturę i za zgodą dyrekcji przejścia mojej funkcji kierownika Działu Muzealnictwa przez p. Marię Sołtysiak. Te kilka lat, które już upłynęły, świadczą niezbitcie o moim trafnym wyborze.

Tempus fugit. W moich wspomnieniach przewinęło się wiele osób związanych z Ośrodkiem Dokumentacji Zabytków. Niestety bardzo wiele z nich odeszło już na zawsze, pozostawiając pustkę i żal”.

W Dziale Muzealnictwa — jako jedynym w ODZ — na przestrzeni lat nastąpiła swoista zamiana ról: wieloletnia jego szefowa Beata Pawłowska–Wilde, przechodząc na emeryturę scedowała, za zgodą dyrekcji, obowiązki kierownika Działu na swoją wieloletnią

„podwładną” Marię Sołtysiak, a pracując w Dziale nadal, jako emerytka na pół etatu, stała się jednocześnie „personelem” dawnego pracownika. Ta sytuacja nie przeszkadza jednak obu paniom w zgodnej i przyjaznej współpracy do dnia dzisiejszego.

Obecnie w Dziale pracują cztery osoby — Maria Sołtysiak, Beata Pawłowska–Wilde, Anna Kucińska i Zofia Paż, zatrudnione łącznie na trzech etatach.

Dział Muzealnictwa jest kopalnią informacji dotyczących różnorodnej i bardzo ciekawej działalności polskich muzeów. Gromadzone przez lata dane mogą stać się podstawą analitycznych opracowań mówiących np. o tematyce czasowych wystaw w polskich muzeach w okresie ostatnich 15 lat, odzwierciedlającej przemiany historyczno–kulturowe zachodzące w naszym kraju. Materiały czekają na opracowania, których z tej dziedziny jest tak mało we współczesnym polskim piśmiennictwie. Dział Muzealnictwa ODZ udziela instytucjom i osobom prywatnym informacji z zakresu problematyki muzealnej, potrzebnych do prowadzonych prac naukowych czy dyplomowych z tej dziedziny, przeprowadza różnego rodzaju kwerendy w muzeach, opracowuje recenzje, udziela muzeom konsultacji. Trzeba podkreślić, że wszystkie dane, jakie Dział Muzealnictwa od lat zbiera (pomijając zamknięte kartoteki, sporządzone przed laty) podlegają analizie i następnie, w postaci różnorodnych syntez, są publikowane.

Materiały w Dziale przechowywane są w postaci: kartotek i bibliografii, których zręby i pierwotny kształt tworzyła właśnie jego wieloletnia kierowniczka Beata Pawłowska–Wilde, a także w formie mikrofilmów oraz współcześnie — komputerowych baz danych.

Ewidencje i bibliografie

Ewidencja muzeów w Polsce powstała na podstawie ankiet rozsyłanych do muzeów od 1966 r. Zawiera podstawowe dane o polskich muzeach: notę adresową — w tym e–maile i strony internetowe, nazwisko i zawód dyrektora, numer telefonu i faxu; informacje o podległości i źródle finansowania placówki, historii muzeum, zbiorach, budynku, działalności wystawiennej (tytuły wystaw stałych), oświatowej, wydawniczej, liczbie zbiorów (w tym zinwentaryzowanych), powierzchni wystawiennej i magazynowej, pracowniach, zabezpieczeniach, frekwencji rocznej.

Ewidencja prowadzona jest w postaci:
— kartoteki ankiet muzealnych (z różnych lat) — ok. 750 teczek usystematyzowanych alfabetycznie wg nazw miejscowości
— komputerowej bazy danych — ok. 750 rekordów — uaktualnianej i uzupełnianej na bieżąco.

Na podstawie zebranych informacji w Dziale Muzealnictwa zostały wydane informatory: *Muzea w Polsce* (oprac. J. Maisner–Nieduszyńska i B. Pawłowska–Wilde, wyd. 1986), *Muzea — szkole* (oprac. B. Pawłowska–Wilde i M. Sołtysiak, wyd. 1993), *Muzea*

w Polsce. Informator (oprac. M. Sołtysiak i K. Wierzbicka, wyd. 1998) i jego wersja angielska w 2001 r.

Kartoteka informacyjna historii muzealnictwa i kolekcjonerstwa polskiego

Kartoteka założona została w 1971 r. a celem jej było zebranie materiałów do dziejów kolekcji, z których wzięły początek liczne muzea. Opracowywana była na podstawie publikacji źródłowych, katalogów wystaw i monografii muzeów, usystematyzowana w dwóch katalogach — geograficznym i alfabetycznym. Prowadzona była do roku 1979, ale planowana publikacja prof. dr. Andrzeja Ryszkiewicza pt. *Zbiory polskie dawniej i dziś* nie ukazała się drukiem.

Bibliografia muzealnictwa polskiego i obcego

Wypisy bibliograficzne zbierano od 1965 r. Stosowano formę zapisu opracowywaną według układu i zasad opublikowanych w latach sześćdziesiątych przez Centre de Documentation Muséologique UNESCO-ICOM w Paryżu. Zawiera ok. 80 000 wypisów bibliograficznych sporządzonych z wydawnictw ciągłych polskich i obcych — obejmuje okres od pierwszych lat XIX w. do 1975 r. W 1972 r. bibliografię rozszerzono o artykuły i druki zwarte publikowane w XIX w. Jest to bibliografia adnotowana, usystematyzowana w katalogu alfabetycznym i rzeczowym, prowadzona do roku 1976.

Międzynarodowa bibliografia muzealnictwa

Od 1968 r. Dział współpracował z Centre de Documentation Muséologique UNESCO-ICOM i Ústřední Muzeologický Kabinet przy Muzeum Narodowym w Pradze w zakresie Międzynarodowej Bibliografii Muzealnictwa, którą drukowano w *Supplement aux Nouvelles de LICOM*.

Bibliografia wydawnictw muzeów w Polsce gromadzi opracowania zawartości wydawnictw ciągłych (roczników, biuletynów, zeszytów, numerów) i druków zwartych wydawanych przez muzea. Ze względu na różnorodną tematykę przeznaczona jest dla muzeologów, historyków, historyków sztuki, archeologów, etnografów oraz przedstawicieli innych dyscyplin i może służyć jako baza do opracowań z różnych dziedzin. Bibliografia obejmuje lata od 1945 r. do chwili obecnej i prowadzona jest w formie: kartoteki fiszek (robocza). Systematycznie wydawana jest drukiem jako *Bibliografia zawartości wydawnictw muzeów w Polsce. Druki zwarte i ciągłe* w tomach Biblioteki Muzealnictwa i Ochrony Zabytków, serii B. Do tej pory ukazało się pięć tomów: w 1974 r. bibliografia za lata 1945–1972 (oprac. przez M. Laskowską i B. Pawłowską-Wilde) — BMiOZ, t. XXXVIII; w 1978 r. wydanie drugie — BMiOZ, t. LIII; w 1986 r. bibliografia za lata 1973–1977 (oprac. przez G. Kurkowską i B. Pawłowską-Wilde) — BMiOZ, t. LXXIX; w 1997 r. bibliografia za lata 1978–1982 (oprac. przez G. Kurkowską i B. Pawłowską-Wilde) — BMiOZ, t. XCVII; a w 1999 r. bibliografia za lata 1983–1987 (oprac.

przez G. Kurkowską i B. Pawłowską-Wilde) — BMiOZ, t. C.

Kartoteka wycinków prasowych dotyczących szeroko pojętej tematyki muzealnictwa prowadzona w formie adnotowanych fiszek bibliograficznych, niegdyś usystematyzowana w układzie geograficznym wg nazw miejscowości; obecnie mająca charakter głównie roboczy, dostarcza informacji do ewidencji muzeów w Polsce.

Katalog mikrofilmów inwentarzy muzealnych gromadzony był do 1991 r. i miał na celu zabezpieczenie inwentarzy muzealnych i kart katalogu naukowego przed możliwością ich zaginięcia lub zniszczenia w razie działań wojennych; finansowany ze środków „na zadania wyodrębnione” przez ZMiOZ MKiS pod nadzorem specjalisty d/s obronnych ZMiOZ. Zinwentaryzowane mikrofilmy — 451 pozycji—szpul (pozytyw + negatyw) umieszczone są w Dziale Muzealnictwa w metalowych szafach.

Wydawnictwa

W Dziale Muzealnictwa ODZ ponadto znajdują się redakcje dwóch periodyków:

„**Muzealnictwo**” — rocznik ukazujący się od 1952 r., z przerwą w latach 1977–1982; ilustrowany, ze streszczeniami artykułów w jęz. francuskim (od 2001 r. w jęz. angielskim), poruszający na swych łamach szeroko pojętą tematykę muzealnictwa i muzeologii w Polsce i na świecie, sprawy teoretyczne i praktyczne związane z wystawiennictwem, problemy konserwatorskie i techniczne, z jakimi borykają się muzea, sprawozdania z konferencji poświęconych muzealnictwu w Polsce i na świecie, recenzje książek i wystaw oraz wspomnienia pośmiertne poświęcone polskim muzealnikom. Ostatnio ukazał się numer 43/2001 — jubileuszowy, w 200-lecie muzealnictwa polskiego.

„**Zdarzenia Muzealne**” — biuletyn ukazujący się od 1991 r. dwa razy do roku: wiosenny numer, tematyczny, porusza aktualne problemy muzealnictwa polskiego zamieszczając m.in. nowe akty prawne dotyczące muzealnictwa, recenzje lub opisy czasowych i stałych wystaw muzealnych z ostatniego roku, wykaz sesji i konferencji naukowych oraz spotkań, które odbyły się w muzeach, sprawozdania różnych stowarzyszeń muzeów w Polsce, listy otwarte, apele i inne komunikaty i informacje, którymi ich autorzy pragną podzielić się z kolegami ze wszystkich polskich muzeów; numer jesienny zawiera kalendarium wystaw czasowych zorganizowanych przez polskie muzea w poprzednim roku oraz wyniki konkursu z tego właśnie roku na „Najciekawsze Wydarzenie Muzealne Roku”. Ostatnio ukazał się numer 25/2001.

Ponadto, nieperiodycznie, ukazują się:

— **Wykaz adresowy muzeów w Polsce** (tzw. adresówka) — uaktualniany i uzupełniany ukazuje się co 2,

3 lata. Ostatnio wydrukowano wykaz muzeów — stan na styczeń 2001; najnowsza „adresówka” (stan na czerwiec 2002 r.) znajduje się na stronie internetowej ODZ.

— *Bibliografia zawartości wydawnictw muzeów w Polsce. Druki zwarte i ciągłe* — ostatnio ukazała się za lata 1983–1987 w BMiOZ seria B, t. C.

— *Muzea w Polsce. Informator* — wydawany nieperiodycznie. Wiosną 2001 r. ukazała się angielska wersja informatora z 1998 r. z uaktualnioną częścią adresową.

Maria Sołtysiak
Kierownik Działu Muzealnictwa